

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

**Gnéithe de Chóras
Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill:
Anailís ar an Tuiseal Ginideach agus ar
an Chlásal Choibhneasta**

Colm Duffin B.A.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Clár

Focal buíochais	3
Intreoir	4
Caibidil 1 – An ginideach	6
Caibidil 2 – An clásal coibhneasta	23
Conclúid	36
Aguisín 1	37
Aguisín 2	38
Leabharliosta	45

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Focal buíochais

Is iomaí sin duine a thug cuidiú agus spreagadh dom araon, agus ba mhaith liom an deis a thapú buíochas a ghabháil leo anois. Is go fial flaithiúil a roinn an Dr. Pádraig Ó Mianáin agus an tOllamh Gregory Toner liom, a thit ar a gcrann mo stiúradh don mhiontráchtas áirithe seo. Níor bheag leo beirt ceist nó fadhb agam a phlé agus a réiteach dom.

Is tábhachtach liom buíochas a ghabháil leis na daoine ar bhuaill mé leo sa Ghaeltacht agus mé ag ullmhú don dara caibidil agam. Níor diúltaíodh ar chor ar bith dom, ach a mhalairt, nó is amhlaidh a bhí siad sásta a gcomhrá a dhéanamh liom, agus rinne siad seo faoi chroí mór maith.

Intreoir

Rinneadh iarracht sa bhliain 1958 córas gramadaí na Gaeilge a athrú agus cuid mhaith de na foirmeacha canúnacha a ghearradh siar, nó is amhlaidh a shantaigh lucht ceaptha an Chaighdeán Oifigiúil an tsimplíocht. Ach tá sé aitheanta le fada gur mór na hathruithe atá tagtha ar an teanga ó shin, agus gur gá na hathruithe sin a chur san áireamh le linn don Chaighdeán Oifigiúil Athbhreithnithe (COA) a bheith á athbhreithniú sna blianta beaga amach romhainn.

Is iomaí plé a rinneadh ar mhionchanúintí Thír Chonaill, ach is ar an fhoghraíocht is mó a dhírigh siad (Wagner 1959, Sommerfelt 1922, Hamilton 1974), agus ní thugann siad léargas dúinn ar staid na teanga mar atá sí á labhairt ar na saolta seo. Chun críocha an mhiontráchtas seo, mhothaigh mé gurbh fhearr díriú isteach ar Ghaeilge Thír Chonaill mar atá sí á labhairt inniu.

Is éard atá curtha romham sa mhiontráchtas seo, mar sin de, súil a chaitheamh ar dhá ghné den ghramadach i gcaint Thír Chonaill ar bhonn sioncrónach, agus plé tuairisciúil a dhéanamh ar na gnéithe sin. Is mar gheall air sin a shocraigh mé ar anailís a dhéanamh ar thorthaí ó chlár de chuid Raidió na Gaeltachta, is é sin ‘Barrscéalta.’ Is clár cúrsaí reatha é, agus shíl mé go raibh éagsúlacht nach beag ag baint leis, ní amháin ó thaobh na n-aoisghrúpaí difriúla a ndéanann sé freastal orthu, ach tá éagsúlacht sa réim teanga atá le fáil ann chomh maith. Rinne mé deich gclár, nó deich n-uair an chloig a thaifeadadh, idir 15/10/2007 go dtí 08/11/2007 gur bhreac síos gach aon abairt a raibh suaithníocht uirthi, go ndearna anailís orthu lena rangú i rannóga gramadaí.

Ó foilsíodh an COA sa bhliain 2012, tá cur agus cúiteamh ann faoi rialacha áirithe atá luaite ann agus i dtaobh na leasuithe ba cheart a dhéanamh in aon athbhreithniú ar an COA. Tá an tuiséal ginideach ar na gnéithe is mó plé sa chardáil seo, agus is i bhfianaise na conspóide seo a rinne mé iarracht léargas a fháil ar úsáid an tuisil áirithe seo. Is ar thorthaí an chlár raidió amháin atá an chaibidil sin bunaithe. Déanfaidh mé plé gairid ar na torthaí atá faighte agam do gach aon chás a tháinig chun solais, agus beidh anailís níos doimhne ag deireadh na caibidle, féachaint an bhfuil patrúin chomhchoiteanna á leanúint ag na rannóga difriúla nó nach bhfuil.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Sa dara caibidil, is é an clásal coibhneasta atá á phlé agam. Ach, in áit torthaí ón raidió a mhionscagadh, chruthaigh mé ceistneoir a raibh dhá cheist déag ann. Chuir mé agallaimh ar chainteoirí dúchais agus bhreac mé síos a gcuid freagraí.

Caibidil a haon

Úsáid an ghinidigh

Tugann Maolmhaodhóg Ó Ruairc le fios go bhfuil an ginideach ar na trí ghné is mó neamhréir agus meadhrán sa Ghaeilge (Ó Ruairc 1999:162 agus 2006: 20). Tá sé ag teacht le Lucas sa mhéid go bhfuil sé den tuairim gur chóir aitheantas a thabhairt, sa Chaighdeán, do na hathruithe atá ag teacht ar úsáid an tuisil ghinidigh sa chaint bheo. Ní feiniméan úr é an t-ainmneach a úsáid thar ceann an ghinidigh i mionchanúintí Thír Chonaill le fada:

The decay of the genitive case, the traditional system of dividing the nouns into five declensions, seems to me to be no longer appropriate and I have abandoned it... In Ros Goill the noun is approaching the position in Welsh where there is a single form for all cases of the singular and another for all cases of the plural.
(Lucas: 1979: viii)

Is é is mian liom a dhéanamh spléachadh a thabhairt ar na gnéithe seo a leanas a mbeidh an ginideach le fáil iontu:

1. an cáilitheoir ainmfhoclach
2. an t-ainm briathartha
3. an réamhfhocal comhshuite
4. focail chainníochta
5. ainmfhocal móide ainmfhocal eile ar lorg an ailt

1. Cáilitheoir ainmfhoclach

Ar dtús déanfaidh mé iniúchadh ar úsáid an cháilitheora ainmfhoclaigh de réir na samplaí atá bailithe agam. Is éard atá déanta agam, na samplaí a bhfuil an t-ainmfhocal san uimhir uatha agus san uimhir iolra a dheighilt óna chéile, ó tharla go raibh samplaí ann den cháilitheoir ainmfhoclach san uimhir iolra faoi réir ag ainmfhocal san uimhir iolra.

Fuair mé 72 shampla den ainmfhocal uatha móide cáilitheoir ainmfhoclach, agus tá 21 shampla, nó 29.2% acu sin, nach bhfuil infhillleadh orthu.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

1.1 Aire Oideachas
1.2 An Roinn Oideachas
1.3 An seoladh ríomhphost
1.4 Ar bhonn trasteorainn
1.5 Ardchaighdeán oideachas
1.6 Bhain X bonn airgead
1.7 Bunaitheoir monarcha
1.8 Cárta leigheas
1.9 Cén cineál margaíocht
1.10 Cén sórt ábhar
1.11 Córas slándáil
1.12 Cúram máithreachas
1.13 Dhá chineál oideachas
1.14 Dhá scór úinéir talamh
1.15 I bhfoirm amhrán
1.16 Líne teileafón
1.17 Polasaí tithíocht
1.18 Sa chomórtas scéalaíocht bhain
1.19 Tá beagán eolas againn
1.20 Tá cúpla cineál fuinseog le fáil
1.21 Ó thaobh cúrsaí oideachas

Tá 51 sampla anseo d'uimhir uatha an ainmfhocail, agus an cáilitheoir curtha sa ghinideach mar a dhéantar sa ghramadach stairiúil.

2.1 Adhmad fuinseoige
2.2 Aiste grianghrafadóireachta
2.3 An cineál seo áite
2.4 An taobh seo tíre
2.5 An traidisiún béil
2.6 Ar na chéad chlár faisnéise
2.7 Bád tarrthála

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

2.8 Bosca miotail
2.9 Caighdeán céanna áiseanna agus tacaíochta
2.10 Cáin gluaisteacha
2.11 Cárta creidmheasa
2.12 Ceannasaí foghlama agus idirghníomhaíochta
2.13 Céim múinteoireachta
2.14 Cén cineál oibre
2.15 Clár faisnéise
2.16 Cloigeann chapail
2.17 Coiste oideachais
2.18 Comhartha ceiste
2.19 Córas oibriúcháin
2.20 Costas oibre
2.21 Cumann snámha
2.22 Cúpla píosa ceoil
2.23 Deireadh seachtaine cleamhnais
2.24 Deireadh seachtaine mór cleamhnais
2.25 Dhá stáisiún teilifíse
2.26 Dul faoi scrúdú maoine
2.27 Fán choirn cheoil
2.28 Faoi chineál sin ábhair
2.29 Fríd baile dúchais s'aige
2.30 Fuinneamh gaoithe
2.31 Go dtabharfar droim láimhe dó
2.32 I d'áit oibre
2.33 Ionad siopadóireachta
2.34 Is athrú scéil atá ann anois
2.35 Lá mór peile
2.36 Leabhrán eolais
2.37 Lucht oibre chomh mór sin
2.38 Lucht ollscoile
2.39 Obair adhmaadóireachta

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

2.40 Pacáiste iomarcaíochta
2.41 Píosa adhmaid
2.42 Polasaí iontrála
2.43 Rud beag eolais
2.44 Saibhreas oidhreachta agus staire
2.45 Stáisiún aimsire
2.46 Scrúdú tiomána
2.47 Seomra teaghlaigh
2.48 Siopa urláir, adhmaid agus <i>tiles</i>
2.49 Stáisiún tarrthála
2.50 Tacaíocht airgid
2.51 Neart spórt agus caitheamh aimsire

Tá measarthacht samplaí sa tábla thuas. Is fíor gur aonaid chéille sheanbhunaithe atá i gcuid acu, mar shampla ‘bád tarrthála’ agus ‘stáisiún teilifíse’ – leaganacha a bhfuil an t-infhilleadh ar an dara focal ‘caltha’ iontu. Bíodh sin mar atá, dar liom go bhfuil go leor samplaí ann le léiriú go bhfuil an ginideach go fóill i réim sa cháilitheoir ainmfhoclach, ó tharla go bhfuil tromlach na samplaí sa tuiséal ginideach (68.9%).

Fuair mé 22 shampla den ainmfhocal iolra le cáilitheoir ainmfhoclach. Bhí 6 cinn díobh sin (27.3%) inar fágadh an cáilitheoir ainmfhoclach gan infhilleadh.

3.1 Ar chostais glaocha áitiúla
3.2 Fadhbanna oideachas
3.3 I gcúrsaí idirlíon
3.4 Lá úinéirí talamh
3.5 Na cúrsaí aistriúchán
3.6 Na huimhreacha guthán

Sa 16 shampla atá le fáil thíos, cloítear le coinbhinsiún na gramadaí stairiúla, nó tá an t-ainmfhocal san uimhir iolra, agus an cáilitheoir ainmfhoclach infhillte.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

4.1 An-aird aige ar chúrsaí staire
4.2 Ar chúrsaí leighis
4.3 Ar chearta mionlaigh
4.4 Ar na modhanna teagaisc
4.5 Cúrsaí ceardaíochta
4.6 Cúrsaí oideachais
4.7 Cúrsaí oiliúna
4.8 Cúrsaí ríomhaireachta
4.9 Cúrsaí staire
4.10 Duine de cheannródaithe craoltóireachta na Gaeilge
4.11 Lena gcearta iascaireachta
4.12 Na bádaí tarrthála
4.13 Páistí scoile
4.14 Socruithe tórraimh
4.15 Tithe feirme
4.16 Uaireanta oibre

Ní raibh mórán samplaí le fáil agam de cháilitheoir ainmfhoclach faoi réir ag ainmfhocal san uimhir iolra, agus mar sin de, ní féidir a bheith cinnte an amhlaidh atá an ginideach ag dul i léig sa rannóg seo nó nach bhfuil.

Fuair mé 6 shampla a léiríonn go bhfuil claonadh ag cainteoirí, in amanna, an cáilitheoir ainmfhoclach a chur san uimhir iolra ó tharla an t-ainmfhocal san uimhir iolra.

5.1 Ag teacht as clubanna oícheanta
5.2 Córais ríomhaireachtaí
5.3 Na comhlachtaí busanna
5.4 Na uinéirí busanna
5.5 Seirbhísí busanna
5.6 Sna bailte seirbhísí Gaeltachtaí

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

As an 28 sampla a fuair mé den ainmfhocal san uimhir iolra agus cáilitheoir ainmfhocal faoi réir aige, ní raibh ann ach 6 shampla den chlaonadh an cáilitheoir a chur san uimhir iolra. Ní féidir a rá go cinnte, mar sin de, cé acu atá an nós seo ag teacht i réim nó nach bhfuil, ach b'fhiú staidéar níos cuimsithí a dhéanamh air.

Tá 94 shampla¹ ann den ainmfhocal móide cáilitheoir ainmfhoclach. Sa chéad díochlaonadh tá 24 shampla² ann a bhí de réir choinbhinsiúin na gramadaí stairiúla, agus 20 sampla³ nach raibh infhilleadh ann, rud a fhágann go bhfuil 45.5% den chéad díochlaonadh gan infhilleadh.

Maidir leis an dara díochlaonadh, bhí 21 shampla⁴ ann den cáilitheoir ainmfhoclach infhillte mar ba chóir sa chóras stairiúil agus gan ach sampla amháin ann, nó 4.5%, a bhí gan infhilleadh.⁵

Sa tríú díochlaonadh fuair mé 20 sampla⁶ den cháilitheoir ainmfhoclach infhillte de réir an chórais stairiúil agus 3 shampla,⁷ nó 13%, gan infhilleadh.

Sa chúigiú díochlaonadh ní raibh agam ach 2 shampla⁸ agus tháinig siad beirt salach ar an ghramadach stairiúil.

Ba é toradh na hanailíse seo gur minice a fágadh ainmfhocal den chéad díochlaonadh gan infhilleadh ná ainmfhocail de chuid ceann ar bith de na díochlaontaí eile.

2. An t-ainm briathartha

Tá 21 shampla ann den ainm briathartha le hainmfhocal, rud a d'fhágfadh de réir na gramadaí stairiúla go mbeadh an t-ainmfhocal infhillte sa ghinideach. Fuair mé 17

¹ Ní chuir mé tábla 4 isteach ó tharla nach léir gur aithin na cainteoirí go raibh ginideach ag teastáil, nó gur mheas siad go raibh uimhir an cháilitheora ainmfhoclaigh le bheith ar aon uimhir leis an ainmfhocal.

² 2.5, 2.8, 2.10, 2.16, 2.17, 2.19, 2.22, 2.23, 2.24, 2.27, 2.28, 2.29, 2.34, 2.36, 2.41, 2.43, 2.47, 2.48, 2.50, 4.2, 4.3, 4.4, 4.6, 4.14.

³ 1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 1.6, 1.8, 1.10, 1.12–1.18, 1.21, 3.1, 3.2, 3.4 – 3.6.

⁴ 2.1, 2.3, 2.4, 2.6, 2.14, 2.15, 2.18, 2.20, 2.23, 2.24, 2.25, 2.26, 2.30, 2.31, 2.32, 2.35, 2.37, 2.38, 2.44, 2.25, 2.51 4.1, 4.9, 4.13, 4.15, 4.16.

⁵ 1.20.

⁶ 2.2, 2.7, 2.9, 2.11 – 2.13, 2.21, 2.33, 2.39, 2.40, 2.42, 2.44, 2.46, 2.49, 4.5, 4.7, 4.8, 4.10 – 4.12

⁷ 1.9, 1.11, 1.19.

⁸ 1.4, 1.7.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

sampla (85%) d'ainmfhocail ar lorg ainm bhriathartha nach ndearnadh infhillleadh orthu.

6.1 Ag bualadh ceol
6.2 Ag cailleadh am, ag cailleadh airgead
6.3 Ag cuardach áit le stopadh
6.4 Ag cuardach cruinniú
6.5 Ag cur beannacht sa Ghaeilge
6.6 Ag cur dallamullóg orainn féin
6.7 Ag déanamh agallamh
6.8 Ag déanamh bagairt
6.9 Ag déanamh meastachán
6.10 Ag déanamh neamart sna seandaoine
6.11 Ag glanadh ár lámha
6.12 Ag iarraidh cruinniú leo ⁹
6.13 Ag leagadh síos ceist dó
6.14 Ag léamh comhfhreagras ó
6.15 An dóigh atá siad ag déanamh an margaíocht
6.16 Na daoine atá ag iarraidh an Ghaeilge, caithfidh siad dul áit inteacht eile
6.17 Tá muid ag úsáid an teach

Níl difear ar bith idir foirm an ainmfhocail le hainm briathartha gan nó leis an alt, ó tharla go bhfágтар lom iad. Tá sampla 6.15 spéisiúil. Ó tharla gur ainmfhocail baininsneach é, bheifeá ag dúil go gcuirfeadh an t-alt séimhiú ar thúslitir ‘margaíocht’, más san ainmneach atá sé.

⁹ Ba léir ón chomhthéacs go raibh feidhm ainmfhoclach le ‘cruinniú’ seachas feidhm bhriathartha, nó tá difear céille idir ‘ag iarraidh cruinniú,’ (abairt a bhfuil feidhm bhriathartha léi) agus ‘ag iarraidh cruinnithe,’ (abairt a bhfuil feidhm ainmfhoclach léi). Tá trácht déanta ag Micheál A. Ó Murchú air seo chomh maith: ‘Is minic nach mbíonn ginideach san áit a mbeifí ag súil leis agus is gnách gur cúrsaí séimeantaice is cúis leis sin...*ag iarraidh cuidithe* (mé á lorg) agus *ag iarraidh cuidiú* (mé á thabhairt).’ (Coláiste Mhuire 2003:149)

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Fuair mé 3 shampla d'fhoirm cheart an ainmfhocail ar lorg ainm briathartha.

7.1 Ag casadh ceoil daofa
7.2 ag déanamh 'bean an tí'
7.3 Ag tabhairt iomlán tacaíochta do

Luann Micheál Ó Murchú cás eile nach bhfuil an ghinideach á chur i bhfeidhm ann:

tá dhá áit eile ar a laghad ann arbh inmholta aitheantas a thabhairt láithreach bonn sna graiméir dóibh agus a bhfuil caint ann ina thaobh le roinnt blianta anuas...

cealú ghinideach an ainmfhocail neamhchinnte agus réamhfhocail á leanúint i ndiaidh ainm bhriathartha. (Coláiste Mhuire 2003:149–50)

Tá 9 sampla as an 21 shampla ar fad den ainm briathartha a bhfuil réamhfhocail faoi réir ag ainm briathartha, agus tá 7 gcinn¹⁰ acu seo gan infhilleadh agus réamhfhocail ag teacht ina ndiaidh. Tá 2 cheann¹¹ curtha sa ghinideach in ainneoin an réamhfhocail á leanúint. Níl go leor samplaí agam, áfach, leis an phointe thuas a chruthú ina iomláine, ach is léir gurb ann don athrú seo sa teanga.

Is ábhar spéise é nár infhilleadh an t-ainmfhocail nuair a bhí an t-alt leis.¹² Níl samplaí agam, áfach, den ainmfhocail sa ghinideach ar lorg an ailt le hainm briathartha, agus níl mo sháith samplaí agam lena chruthú nach n-infhilltear an t-ainmfhocail sa chomhthéacs sin ar lorg an ailt.

3. Réamhfhocail comhshuite

Rinne mé na samplaí a bhfuil an t-alt iontu, agus na samplaí gan an t-alt, a scaradh ó chéile, féachaint an raibh fianaise ar bith ann gur aithin an cainteoir an ghinideach a bheith ann agus go ndearnadh iarracht sin a chomharthú le claochlú tosaigh nó athruithe eile.

¹⁰ 6.3, 6.5, 6.6, 6.10, 6.12, 6.13 agus 6.14.

¹¹ 7.1 agus 7.3

¹² 6.15 go 6.17.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Is é an réamhfhocal comhshuite gan an t-alt atá á thaispeáint anseo agam, agus as an 12 shampla a fuair mé den chás seo chruinnigh mé 5 shampla den ainmfhocal gan infhillleadh (41.7%).

8.1 Chuaigh tú i mbun feachtas leis an Ghaeilge a athbheochan
8.2 Faoi choinne beirt
8.3 Ó thaobh teicneolaíocht, tá cuid mhór ar fáil
8.4 Teach i ndiaidh teach i ndiaidh teach
8.5 Ar son oideachas trí mheán na Gaeilge

Sa tábla thíos tá na 7 sampla den réamhfhocal comhshuite gan an t-alt ann, agus an ginideach curtha i bhfeidhm ar an ainmfhocal de réir na gramadaí stairiúla.

9.1 Bliain i ndiaidh bliana
9.2 Dul i mbun feachtais
9.3 Dul i mbun feachtais athchóirithe
9.4 I gcaitheamh a shaoil
9.5 Ó thaobh canúna
9.6 Ó thaobh grianghrafadóireachta
9.7 Ó thaobh luacha de

Is údar suime iad samplaí 8.1, 9.2 agus 9.3, nó is ón chainteoir chéanna a taifeadadh iad, agus cé gur cuireadh na hainmfhocail sa dá shampla dheireanacha sa ghinideach, fágadh an chéad cheann sa tuiseal ainmneach. Thiocfadh a mhaíomh gur faoi scáth riail an Chaighdeáin atá an sampla seo 8.1, gan an t-ainmfhocal a infhillleadh más mar chuid d'abairt ainmfhoclach i ndiaidh ainm briathartha é. (**Tagairt**).

As an 16 shampla a fuair mé den réamhfhocal comhshuite móide an t-alt, bhí 9 sampla ann (56.3%) nach raibh an ginideach le fáil iontu.

10.1 Ar fud an Aontas Eorpach
10.2 Ar son an oideachas
10.3 Ar son oideachas trí mheán na Gaeilge
10.4 Faoi choinne an clár faisnéise

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

10.5 Ó thaobh an chóras oideachas de
10.6 Ó thaobh an tuarascáil seo de
10.7 Tar éis an cáin
10.8 Tar éis an freagra
10.9 Ag bun an gairdín

Fuair mé 7 sampla den ainmfhocal agus é infhillte sa chás áirithe seo, mar a bheifeá ag dréim leis de réir na gramadaí stairiúla.

11.1 Ar fud na hEorpa
11.2 Ar fud na tíre
11.3 Cuireadh eisean i mbun tógáil na scoile sin
11.4 Os comhair na cúirte
11.5 Timpeall na hEorpa
11.6 Trí mheán an Bhéarla
11.7 Ar son oideachas trí mheán na Gaeilge

I samplaí 10.1 agus 10.2, ní úsáidtear an réamhlitir ‘t-’ – rud a thabharfadh le fios go n-aithníonn an cainteoir go bhfuil athrú ag teastáil, ach níl an t-infhilleadh curtha i bhfeidhm. I gcás 10.1, ní infhilltear an aidiacht ach chomh beag.

Is léir nach bhfuitear leanúnach maidir leis an riail seo faoi láthair, ó tharla go bhfuair mé an oiread céanna samplaí den ainmneach in áit an ghinidigh agus a fuair mé d’úsáid an ghinidigh i ndiaidh réamhfhocal comhshuite.

4. Cainníocht

Fuair mé 37 sampla den fhocal chainníochta, agus tá 19 sampla (51.4%) den ainmneach thar ceann an ghinidigh sa chás áirithe seo.

12.1 A gcuid fearais racán
12.2 A gcuid teaghlaigh
12.3 A lán eolas
12.4 An oiread eolas a chur síos

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

12.5 An oiread sin cumhacht
12.6 An-chuid cumhacht
12.7 An-chuid eagrais
12.8 Bhris siad roinnt cathaoir
12.9 Caith an oiread airgead agus is féidir
12.10 Cuid mhór cumarsáid
12.11 Fuair mé a lán tacaíocht
12.12 Go leor cumhacht
12.13 Go leor dumpáil
12.14 Go leor ionaid
12.15 Níos mó airgead
12.16 Roinnt airgead
12.17 Tuilleadh airgead
12.18 Neart spórt agus caitheamh aimsire
12.19 Neart trealamh

Tá 18 sampla (48.6%) ann den ghinideach in úsáid le focail chainníochta éiginnte.

13.1 Crág mhór airgid
13.2 An-chuid cainte
13.3 A gcuid fíona
13.4 Cuid mhaith ceoil
13.5 Cuid mhaith ama
13.6 Cuid mhaith oibre
13.7 Cuid mhór cainte (x2)
13.8 Cuid mhór racáin
13.9 Cuid mhór taistil
13.10 Cuid mhór tarrthála
13.11 Go leor taistil
13.12 Luach saothair a chuid oibre
13.13 Mórán gealltanas
13.14 Neart tacaíochta

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

13.15 Níl mórán céille leis
13.16 Níos mó scannán
13.17 Tuilleadh eolais

Is léir go mbíonn cainteoirí Gaeilge idir dhá chomhairle faoin ghné seo den teanga, mar is léir ó dháileadh na samplaí den infhilleadh agus na samplaí gan infhilleadh – atá beagnach cothrom.

Diomaite den fhocal chainníochta ‘cuid’ is beag sampla a fuair mé d’fhocail chainníochta eile, agus mar gheall ar an easpa seo, is ar ‘cuid’ a dhíreoidh mé m’aird. As na 15¹³ shampla dhéag den fhocal chainníochta seo, bhí 11¹⁴ acu sin (73.3%) a bhí infhillte, rud a thugann le fios go bhfuil an ginideach measartha slán ó thaobh na gramadaí stairiúla de i ndiaidh an ainmfhocail seo.

5. An t-alt

Tá 19 sampla agam d’ainmfhocail móide an t-alt le hainmfhocal eile. As na samplaí seo fuair mé 6 cinn (31.5%) fágtha san ainmneach.

14.1 Ag croí an cheol
14.2 Ainm an cailín
14.3 Praghas an eitilt
14.4 Tionscadal an bhia agus an leaba
14.5 Tuismitheoirí an Ghaeltacht
14.6 Praghas an charr

Tá 13 shampla bailithe agam den alt agus an ginideach in úsáid.

15.1 Ag barr na sraithe
15.2 Ag deireadh na bliana (x2)
15.3 Ar chlár an lae inniu
15.4 Cruinniú de chuid an fhórait

¹³ 12.1, 12.2, 12.6, 12.7, 12.10 agus 13.2 – 13.10, agus 13.12.

¹⁴ 13.2 – 13.10.

15.5 Cuir le saibhreas teanga na nGaeilgeoirí
15.6 Fá phobal an cheantair
15.7 Gaeilge cheart na Gaeltachta
15.8 Mar pháirt de cheiliúradh cairdis na bhfidléirí
15.9 Ócáid na hoíche amárach
15.10 Roimh tús an chluiche
15.11 Tionscadal an bhia agus an leaba
15.12 Tíortha na hEorpa

I gcás 2 shampla¹⁵ díobh sin, is cosúil gur aithin na cainteoirí go raibh ginideach an ainmfhocail ag teastáil. A chomhartha sin gur séimhódh an t-ainmfhocal, in ainneoin nár infhillleadh é.

Fágadh na 4 shampla eile¹⁶ sa tuiseal ainmneach, ach is insonraithe liom sampla 14.4. Is amhlaidh a cuireadh an t-ainmfhocal ‘bia’ sa ghinideach ach níor infhillleadh an t-alt ná an t-ainmfhocal ‘leaba.’ Thiofadh a áitiú gur ‘aonad focal’ é ‘bia agus ‘leaba’ agus gur mar gheall air sin nár cuireadh ach an chéad chuid de sa ghinideach. Is deacair an méid sin a rá go cinnte, cheal samplaí.

Anailís

San anailís agam déanfaidh mé plé níos géire ar na torthaí a fuair mé, féachaint le cosúlachtaí a tháinig chun solais idir na rannóga difriúla a thabhairt le chéile, le fáil amach an bhfuil patrúin áirithe á leanúint acu.

Aithint an ghinidigh

Tá samplaí ann a bhfuil rian an ghinidigh le fáil iontu, i ngeall ar go bhfuil claochlú tosaigh ann, cé nach bhfuil an t-infhilleadh le fáil. Tá an nós seo i gcaint Thír Chonaill aitheanta ag Dónall Ó Baoill:

- ii) Tá claonadh ann le fada anois gan foirm an ghinidigh a chur ar fhocail ach iad a fhágáil san ainmneach.

¹⁵ 14.1 agus 14.6

¹⁶ 14.2, 14.3, 14.4, agus 14.5.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

...Nuair a bhíonn aidiacht ag siúl leis an ainmfhocal is minic anois a fhágtar an dá cheann san ainmneach. Tá an dá nós sa treis ach sílim gur i dtreo an ainmnigh atá rith na teanga. Nuair nach mbíonn foirm an ghinidigh in úsáid cuirtear séimhiú ar an ainmfhocal agus ar an aidiacht... (Ó Baoill 1996:73)

Is léir go dtéann an nós seo siar tamall maith sa teanga, nó tugann Hamilton le fios, gurb amhlaidh a bhí i dToraigh corradh le daichead bliain ó shin:

In Tory (and in North Donegal generally) feminine nouns are not usually inflected in the genitive singular when qualified by an adjective, e.g. cóta na mná, but cóta an bhean mhór. (Hamilton: 1974:184)

Fuair mé samplaí d'fhocail fhirinsneacha dar tús guta móide an t-alt.¹⁷ Níl an réamhlitir 't' ann ach níl aon infhilleadh sna samplaí seo. Ní fios an rian den ghinideach é seo nó an claonadh é an tuiseal tabharthach a úsáid.

Fuair mé 11 sampla¹⁸ d'ainmfhocail a raibh idir shéimhiú agus infhilleadh ag teastáil orthu sa tuiseal ginideach. Bhí 3 cinn¹⁹ acu seo séimhithe ach gan infhilleadh. Fágann sin go bhfuil 72.7% de na samplaí a fágadh go hiomlán san ainmneach.

Tá 5 shampla²⁰ ann d'ainmfhocail a bhí go hiomlán de réir choinbhinsiúin na gramadaí stairiúla mar gur séimhíodh agus gur infhilleadh iad uilig. Ciallaíonn seo gur cuireadh idir shéimhiú agus infhilleadh ar 31.3% de na hainmfhocail. Tugann sin le fios go bhfuil an teanga ag dul i dtreo an ainmnigh, cé gur ann don nós eile, séimhiú a chur ar an ainmfhocal ach gan a infhilleadh.

Infhilleadh an ailt le focail bhaininsneacha

Maíonn Nicholas Williams go bhfuil dhá dhóigh ann leis an ghinideach uatha d'ainmfhocail bhaininsneacha a aithint, mar atá:

¹⁷ 10.1 agus 10.2.

¹⁸ 6.15, 6.16, 10.4, 10.5, 10.7, 10.8, 10.9, 14.1, 14.2, 14.5 agus 14.6.

¹⁹ 10.5, 14.1 agus 14.6.

²⁰ 11.6, 15.4, 15.6, 15.10, 15.11.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Is é an chéad cheann an t-ainmneach a úsáid in ionad an ghinidigh ach an t-alt a infhillleadh...

Is é an dara bealach atá ann gan an t-alt a athrú ar chor ar bith. (Williams 2002:12)

Fuair mé 18 sampla den alt móide ainmfhocal baininsneach mar a mbeifeá go dúil le ginideach. Tá 7 sampla²¹ ag teacht le dara ráiteas Williams mar a bhfágтар an t-alt agus an t-ainmfhocal san ainmneach.

Ach má infhilltear an t-alt, dar liom go bhfuil an claonadh ann an t-ainmfhocal a infhillleadh chomh maith, nó tá an t-alt agus an t-ainmfhocal araon infhillte sna samplaí eile (11).²² I bhfianaise na dtorthaí seo, thiofadh an méid seo a mhaíomh: má infhilltear an t-alt is amhlaidh a infhilltear an t-ainmfhocal. A mhalairt atá fíor mura n-infhilltear an t-alt.

Os a choinne sin, tá a bhfuil ráite thuas suimiúil ann féin nó léiríonn sé go bhfuil infhillleadh an ailt á chailleadh san uatha i bhfocail bhaininsneacha. Dá dtiofadh an nós sin i dtreis, ní bheadh aon bhealach ann feasta lena chomharthú gur sa ghinideach atá ainmfhocal baininsneach uatha.

Focail dar críoch –(a)íocht agus (e)acht

Luann Williams in ‘Caighdeán Nua don Ghaeilge’:

Is nós leis an nGaeilge labhartha le fada an lá gan focail dar críoch -acht, -eacht, -aíocht, -íocht a athrú sa ghinideach ar chor ar bith. (Williams 2002:14)

Cé gur léir go bhfuil an nós seo á chleachtadh sa lá atá inniu ann, tá an riail go fóill idir eatarthu. Tá 27 sampla²³ agam d’fhocail dar críoch -(e)acht agus -(a)íocht agus tá 12 acu sin gan infhillleadh,²⁴ nó céatadán de 44.4%. Ní fios go hiomlán, áfach, cé acu

²¹ 5.15, 5.16, 10.6, 10.7, 14.3, 14.4 agus 14.5.

²² 11.1, 11.2, 11.3, 11.4, 11.5, 15.1, 15.2, 15.8, 15.10, agus 15.12.

²³ Is iad seo a leanas na samplaí inar infhillleadh an t-ainmfhocal: 2.2, 2.9, 2.12, 2.13, 2.33, 2.39, 2.40, 2.44, 4.5, 4.8, 4.10, 7.3, 9.6, 13.14 agus 15.7.

²⁴ 1.9, 1.19, 1.20, 5.2, 5.6, 6.5, 6.15, 12.5, 12.6, 12.11, 12.12 agus 14.15.

cealú an ghinidigh atá i gceist anseo, nó an amhlaidh go bhfuil na focail seo infhillte de réir an cheathrú díochlaonadh, mar a thugann Ruairí Ó hUiginn le fios:

Is iomaí ainmfhocal atá i ndíochlaonadh amháin in CO (Caighdeán Oifigiúil) atá i ndíochlaonadh eile i gcanúintí Chonnacht. Leis an tríú díochlaonadh, cuir i gcás, a bhaineann focail iolsiollacha a chríochnaíonn ar *-cht* in CO; sa cheathrú díochlaonadh (i.e. níl foirm ar leith ag an nginideach) atá siad i gcanúintí Chonnacht. (Mic Cone 1994:567)

Formatted: Font: Italic

Is ag tagairt do Ghaeilge Chonnacht amháin a bhí Ó hUiginn, ach is cur síos ginearálta ar na canúintí uilig a bhí ag Williams. Tá comhaontacht áirithe eatarthu, mar sin, maidir le treo na gcanúintí go léir.

Chuir mé sonrú i sampla 6.15, nó, ní amháin nár infhilleadh an t-ainmfhocal, ach níor cuireadh séimhiú air ach an oiread cé gur ainmfhocal baininsneach atá ann. Bhí 3 shampla²⁵ ann d'ainmfhocail dar críoch *-(a)íocht* nó *-(e)acht* faoi réir ag an alt, agus is é seo an t-aon cheann a d'aimsigh mé den ainmfhocal gan chlaohlú tosaigh ná infhilleadh. Níor mhiste tuilleadh samplaí a chuardach le fáil amach ní amháin an bhfuil focail dá leithéidí ag dul i dtreo an ainmnigh ach an bhfuil an séimhiú a idirdhealaíonn iad ó ainmfhocail fhirinsneacha á chailleadh.

Bíodh is nach bhfuil críoch *‘-(a)íocht’* air, is ábhar spéise nár séimhíodh an t-ainmfhocal baininsneach i sampla 10.7. Bheifeá ag súil le séimhiú nuair a fágadh an t-ainmfhocal san ainmneach. Ní fios, áfach, cé acu códmheascadh é seo nó an meancóg²⁶ ag an chainteoir é.

²⁵ 5.15, 13.15 agus 14.13.

²⁶ Tá difear idir meancóg agus earráid, mar a thugtar le fios anseo: ‘In this connection it is useful to distinguish mistakes (meancóga) (unacceptable use of language through carelessness or distraction in a manner which the user knows how to correct them when fully attentive) from errors (earráidí) (inappropriateness which the user is not aware of, so that without guidance he cannot know how to make a correction.’ (Ó Huallacháin 1975: xxiii)

Conclúid

Is doiligh, ar ndóigh, conclúid chuimsitheach a dhéanamh ar laghad atá de shamplaí agam, ach go fóill féin, tá fianaise ann go bhfuil córas an tuisil ghinidigh ag athrú.

Is é an t-ainm briathartha an cás ina raibh an mheath is suntasaí d'úsáid an ainmnigh thar ceann an ghinidigh.

Ó tugadh aitheantas sa Chaighdeán d'úsáid an ainmnigh i ndiaidh an ainm bhriathartha i gcásanna áirithe, feictear dom go bhfuil úsáid an ghinidigh i ndiaidh ainmneacha briathartha i gcoitinne ag imeacht. Ní fios, áfach, cé acu ag teacht faoi anáil na n-eisceachtaí sa Chaighdeán atá sé, nó an é go raibh an ginideach i ndiaidh an ainm bhriathartha ag dul i léig roimh cheapadh an Chaighdeáin ach nár tugadh aitheantas don nós sin ag an am.

Maidir leis an réamhfocal comhshuite agus maidir le focail chainníochta, is léir go bhfuil an teanga idir eatarthu go fóill, agus b'fhiú tuilleadh staidéir a dhéanamh orthu beirt amach anseo, le fáil amach an bhfuil claonadh i dtreo an ghinidigh ann nó nach bhfuil.

I gcásanna áirithe, áfach, tá an ginideach go fóill i dtreis, mar atá léirithe sa chaibidil seo. Tá sé measartha slán i gcás an cháilitheora ainmfhoclaigh, bíodh an t-ainmfhocal uatha nó iolra. Tá sé i réim, sna samplaí a bhailigh mé, i gcás ainmfhocail sa ghinideach ar lorg an ailt faoi réir ag ainmfhocal eile.

As na samplaí ar fad a bailíodh sa chaibidil seo, tá 41.4% nach bhfuil infhilleadh le fáil ar an ainmfhocal sa tuiséal ginideach, agus sílim dá laghad na samplaí, gur leor é sin chun a chruthú go bhfuil an ginideach ag imeacht as an teanga, nó ag dul i dtreo an tsimplithe cibé ar bith.

Caibidil a dó

An clásal coibhneasta

Is éard atá déanta agam sa chaibidil seo iniúchadh ar na torthaí atá faighte agam ó cheistneoir a chruthaigh mé (féach Aguisín 1).²⁷ Chuaigh mé chun na Gaeltachta le freagraí na gceisteanna a fháil ó dháréag agallaí, seachtar fear, agus cúigear ban. Rinne mé iarracht freastal ar na haoisghrúpaí difriúla. Fuair mé triúr ón chéad ghlúin, seisear ón dara glúin agus triúr ón tríú glúin. Chuir mé agallamh ar sheisear cainteoirí as Gort an Choirce, beirt ón chéad ghlúin, beirt ón dara glúin, agus beirt ón tríú glúin. Bhí ceathrar cainteoirí as Gaoth Dobhair, agus is ón dara glúin uilig iad. Chuir mé agallamh ar bheirt as Dún Lúiche, a raibh duine ón chéad agus duine amháin ón tríú glúin ann.

Ar ndóigh is doiligh dul i muinín torthaí a taifeadadh mar gheall ar fhadhb ar thug William Labov ‘*Observer’s paradox*’ air. Is é is ciall leis sin, go bhfuil deacracht ag baint le caint nádúrtha a mhealladh ó dhaoine nuair atá tú á dtaifeadadh, nó is amhlaidh a lúbann siad a gcuid cainte go dtí an rud a shileann siad atá ‘ceart’ nó caighdeánach:

the aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain this data by systematic observation. (Labov 1972: 209)

Ní amháin go raibh an ‘*Observer’s paradox*’ ag cur as d’iontaofacht na dtorthaí ach tá fadhbanna nach beag ag baint leis an aistriúchán. Go teoiriciúil is daoine a dhéanann a ngnóthaí trí mheán na Gaeilge ar bhonn laethúil iad muintir na Gaeltachta, agus tá deacracht ag baint le tabhairt ar dhaoine rudaí a aistriú ó Bhéarla go Gaeilge gan machnamh a dhéanamh air. D’iarr mé orthu an chéad rud a rith leo a rá, lena chinntiú go raibh sé chomh cosúil lena gcaint laethúil agus a d’fhéadfainn a fháil. Rinne mé comhrá cúig nó deich mbomaite le gach agallaí, lena gcur ar a suaimhneas, agus an ócáid a dhéanamh chomh nádúrtha agus ab fhéidir.

²⁷ Thiocfadh liom mionscagadh a dhéanamh ar ghnéithe eile a tháinig chun solais sa cheistneoir seo, mar úsáid an ghinidigh, staid an tuisil tabharthaigh agus cúrsaí comhréire go háirithe. Dar liom, áfach, go bhfuil measarthacht ann plé a dhéanamh ar úsáid an chláisail choibhneasta gan na gnéithe eile a phlé chomh maith.

Ní amháin go raibh mé ag iarraidh staid reatha an chláisail choibhneasta indíriú a thuiscint, ach ba shuim liom úsáid an chláisail choibhneasta dhíriú a scrúdú chomh maith, rud a fhágann go raibh ceistanna dírithe ar an dá ghné seo sa cheistneoir.

Ní dhearna mé scrúdú ar úsáid na copailé i gclásail choibhneasta, ó tharla gurb é an briathar substainteach atá in uachtar, agus b'eagal liom go ndéanfadh na cainteoirí í a sheachaint. Is cosúil gur mó i bhfad chun tosaigh atá an próiseas i dtreo an bhriathair shubstaintigh i dTír Chonaill ná mar atá sé sna canúintí eile,

All the domains of the copula show some signs of giving way. It would appear that the substantive verb has made its greatest impact in Donegal dialects. (Ó Siadhail 1983:125)²⁸

Is iad seo a leanas na gnéithe den chlásal choibhneasta a ndearna mé scrúdú orthu sa cheistneoir, agus a mbeidh plé orthu sa chaibidil seo:

1. an clásal coibhneasta díreach
2. Riail DÁFTA
3. an forainm ceisteach móide an tríú pearsa uatha den fhorainm réamhfhoclach
4. an t-iartheachtaí ina aidiacht shealbhach
5. an t-iartheachtaí ina fhorainm réamhfhoclach

1. Clásal coibhneasta díreach

As na 3 cheist²⁹ a scrúdaigh mé don chlásal choibhneasta dhíreach, bhí gach aon abairt ag teacht go hiomlán leis an ghramadach stairiúil, is é sin, ba sa chlásal choibhneasta díreach a bhí gach ceann de na 36 abairt.

Léiríonn an tábla seo na torthaí don dara ceist, agus bhí gach aon abairt sa chlásal choibhneasta dhíreach.

²⁸ Ní thugann sé samplaí san alt aige de chreimeadh na copailé, más ann dó, i gclásail choibhneasta chopailéacha. Chomh maith leis sin, níl tagairt déanta aige de mhionchanúintí Thír Chonaill, cé is móite de Ghaoth Dobhair, agus ní fios an ag bunú a bharúla ar an cheantar seo amháin atá sé nuair a luann sé Tír Chonaill ina iomláine nó an bhfuil staidéar níos cuimsithí déanta aige ar mhionchanúintí eile an chontae.

²⁹ 2, 6 agus 11.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

16.1 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.2 Sin an chos a bhris sé sa chluiche
16.3 Sin an chos a bhris sé ag an <i>match</i>
16.4 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.5 Sin an chos s'aige a bhris sé ag an chluiche
16.6 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.7 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.8 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.9 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.10 Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
16.11 Sin an chos a bhris sé ag imirt peile
16.12 Sin é an chos a bhris sé sa chluiche

Seo na torthaí a fuair mé don séú ceist agam, agus chloígh siad uile leis an ghramadach stairiúil, mar gur úsáideadh coibhneas díreach.

17.1 Sin na milseáin a fósaim thall is abhus
17.2 Sin an milseán a ithim thall is abhus
17.3 Sin na <i>sweets</i> a bhím ag ithe anois is arís
17.4 Sin na milseáin a ithim anois is arís
17.5 Sin na milseáin a fósaim thall is abhus
17.6 Sin na milseáin a fósaim anois is arís
17.7 Sin na milseáin a fósaim anois is arís
17.8 Sin na milseáin a fósaim thall is abhus
17.9 Sin na milseáin a ithim thall is abhus
17.10 Sin na milseáin a fósaim anois is arís
17.11 Sin na milseáin a ithim anois is arís
17.12 Sin na milseáin a ithim anois is arís

Seo an t-aonú ceist déag a bhí sa cheistneoir, agus dála na gceisteanna eile sa rannóg seo, bhain na cainteoirí uilig úsáid as coibhneas díreach.

18.1 Sin an fear i dtólamh a chuideos liom
18.2 Sin an fear a chuideas liom i gcónaí
18.3 Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
18.4 Sin é an fear a chuideos leat i gcónaí
18.5 Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
18.6 Sin an fear a bhíonn i gcónaí ag cuidiú liomsa
18.7 Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
18.8 Sin an fear a bíos i gcónaí ag cuidiú liom
18.9 Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
18.10 Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
18.11 Sin an fear i gcónaí a chuidíonn liom
18.12 Sin an fear a thugann cuidiú dom i dtólamh

Léiríonn na táblaí seo go léir nach bhfuil meascán idir an clásal coibhneasta díreach agus indíreach nuair atá an clásal coibhneasta díreach ag teastáil, agus go bhfuil an clásal coibhneasta díreach slán. Ach ní fheadar an bhfuil an t-idirdhealú á dhéanamh ag cách, nó thug mé faoi deara gur úsáid beirt coibhneas díreach i ngach aon fhreagra acu (Féach Aguisín 2: Agallamh 7 agus Agallamh 12).

2. Rial DÁFTA

Ní raibh mé ábalta ar na focail uilig a bhaineann leis an rial áirithe seo a úsáid, cheal spáis, agus mar go mbeadh focail eile a d'fhéadfadh siad a úsáid leis an choibhneas indíreach a sheachaint, 'What time did he come?' mar shampla – leagan a d'fhéadfá a aistriú le 'cá huair' sa dóigh is go mbeadh coibhneas díreach agat, in áit an chláisail choibhneasta indíreach le 'am'³⁰. Ní thabharfadh na leaganacha sin fianaise dom ar úsáid na rialach áirithe seo.

Sa tábla seo, tugtar na torthaí ar cheist a cúig. Fuair mé 9 sampla den choibhneas dhíreach,³¹ rud a fhágann go raibh 75% de na samplaí nár baineadh úsáid as coibhneas indíreach iontu.

³⁰Ní féidir talamh slán a dhéanamh d'úsáid na rialach seo, nó tá fianaise tugtha ag Lucas nach dtéann an rial seo i bhfeidhm ar fhocail áirithe: 'A direct relative is, however, used instead of an indirect relative in the following cases...usually after am, dóigh.' (Lucas 1979: 195).

³¹ 19.1 go 19.9.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

19.1 Sin an áit a ním mo chuid siopadóireacht
19.2 Sin an áit a théim ag <i>shopáil</i>
19.3 Sin an áit a théim ag siopadóireacht
19.4 Sin an áit a téim ag <i>shopáil</i>
19.5 Sin an áit a théim ag siopadóireacht
19.6 Sin an áit a théim ag siopadóireacht
19.7 Sin an áit a théim ag siopadóireacht
19.8 Sin áit a bhím ag siopadóireacht
19.9 Sin an áit a théim don siopadóireacht
19.10 Sin an áit a dtéim faoi choinne mo chuid siopadóireacht
19.11 Sin an áit a ndéanaim mo chuid <i>shopála</i>
19.12 Sin an áit a dtéim a shiopadóireacht ³²

Is torthaí ceist a naoi atá le feiceáil sa tábla thíos. Tá 5 shampla³³ (41.7%) den choibhneas dhíreach sna samplaí.

20.1 Cad chuige a rinne tú sin?
20.2 Cén fáth a rinne tú sin?
20.3 Cén fáth a rinne tú sin?
20.4 Cén fáth a rinne tú sin?
20.5 Cad chuige a rinne tú sin?
20.6 Cad chuige a dtearn tú sin? ³⁴

³² Is léiriú é seo gurb ann don ‘*infinitive of purpose*’ a ndéanann Ciarán Ó Duibín trácht air. (Ó Duibhín 2008)

³³ 20.1 go 20.5.

³⁴ Tá cuntas ag McCloskey ar litriú na bhfoirmeacha spleácha ‘deachaigh’ agus ‘dearna’. Is é a mhaíonn sé: ‘...the form *deachaigh* is historically ‘correct.’ Tá sé den bharúil gur faoi anáil ‘cha’, agus mar gheall ar na claochlaithe tosaigh a leannan é, a tháinig ‘teachaigh’ agus ‘tearn.’

‘They can be interpreted either as having an initial un-lenited [d] (historically accurate), or they can be interpreted as having an initial nasalized [t] (historically inaccurate but consistent with the mutation properties of *cha*). This interpretation would not just be historically inaccurate but also more abstract, in the sense that it involves the postulation of underlying stems *teachaigh* and *tearn* which would never ever surface in that form. But it seems to be, in fact, exactly what speakers have done...These new paradigms are explicable only (as far as I can see) if speakers have postulated new underlying forms *teachaigh* and *tearn*, which have never ever been pronounced in the history of the language, but which are deducible as possible underlying forms from the surface ambiguity of the forms with *cha*.’ (McCloskey gan dáta:3)

Ina ainneoin sin, tá fianaise ann gur a mhalairt de scéal atá ann, nó is é seo an litriú atá le fáil ar na briathra céanna san amhrán ‘An Bonnán Buí’: ‘S nach dtearn díth’ agus ‘go dteachaidh’ (Ó

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonail

20.7 Cad chuige a dtearn tú sin?
20.8 Cad chuige a dtearn tú sin?
20.9 Cad chuige a dtearn tusa sin?
20.10 Cad chuige a dtearn tú sin?
20.11 Cén fáth a ndearna tú sin?
20.12 Cén fáth a dtearna tú sin?

Seo thíos ceist a dó dhéag. Baineadh úsáid as coibhneas díreach in áit an chlásail choibhneasta indírigh 9 n-uaire (75%) sna samplaí seo.

21.1 Cén bealach a chuaigh sé
21.2 Cén bealach a d'imigh sé?
21.3 Cén bealach a chuaigh sé?
21.4 Cén bealach a chuaigh sé?
21.5 Cén bealach a chuaigh sé?
21.6 Cén bealach a chuaigh sé?
21.7 Cén bealach a chuaigh sé?
21.8 Cén bealach a chuaigh sé?
21.9 Cén bealach a chuaigh sé?
21.10 Cén bealach a dteachaigh sé?
21.11 Cén bealach a dteachaigh sé?
21.12 Cén bealach a dteachaigh sé?

As 36 abairt ar fad, úsáideadh coibhneas díreach i 23 abairt (63.8%). Ba cheart a thabhairt faoi deara anseo gurb é tábla 19 an cás is mó inar baineadh úsáid as coibhneas indíreach taobh le táblaí 20 agus 21. Struchtúr caltha a bhí i dtreis san abairt ('an áit a dtéim') agus thiocfadh a mhaíomh gur i ngeall air sin a úsáideadh coibhneas indíreach níos minice ná mar a úsáideadh sna ceisteanna eile. Más amhlaidh atá, áfach, b'iontach leat gur sa chlásal choibhneasta dhíreach atá 41.7% de na samplaí. Is deacair aon ní a rá go cinnte seachas go bhfuil claonadh áirithe ann coibhneas indíreach a úsáid i leaganacha caltha.

Baoil1944:6–7), agus ó tharla gur i nGaeilge Chúige Uladh atá sé scríofa, is i muinín an litrithe seo a bheidh mé san alt seo.

Is suim liom gur baineadh úsáid as ‘cad chuige’ 7 n-uaire i gcomparáid le ‘cén fáth’, nár úsáideadh ach 5 uaire. Bhí an coibhneas indíreach níba láidre sna samplaí inar úsáideadh an frása ‘cad chuige’, nó úsáideadh coibhneas indíreach 71.4% den am. Níor baineadh úsáid as coibhneas indíreach ach i 40% de na frásaí dar tús ‘cén fáth.’

Tá sé léirithe go bhfuil coibhneas díreach á úsáid sna struchtúir a bhaineann le riail DÁFTA. Tá deimhniú sna torthaí a thuairiscigh Lucas (féach fonóta 31) go bhfuil an nós céanna ann i gcás focail eile a mbeifeá ag súil le coibhneas indíreach ina ndiaidh de réir na gramadaí traidisiúnta.

3. An forainm ceisteach móide an tríú pearsa uatha den fhorainm réamhfhoclach

Sa tábla seo, faightear na freagraí a tugadh ar cheist a cúig. Tá 5 shampla (41.7%)³⁵ de choibhneas díreach ann.

22.1 Cé bhí tú ag caint leis aréir?
22.2 Cé bhí tú ag caint le aréir?
22.3 Cé sin a bhí tú ag caint aréir leis?
22.4 Cé a bhí tú ag caint leis aréir?
22.5 Cé a bhí tú ag caint aréir leis?
22.6 Cé a raibh tú ag caint le aréir?
22.7 Cé leis a raibh tú ag caint aréir?
22.8 Cé a raibh tú ag caint leis aréir?
22.9 Cé leis a raibh tú ag caint aréir?
22.10 Cé leis a raibh tú ag caint aréir?
22.11 Cé leis a raibh tú ag caint aréir?
22.12 Cé leis a raibh tú ag caint aréir?

Sa tábla seo, faightear torthaí cheist a deich. Úsáideadh coibhneas díreach i 7 sampla,³⁶ (58.3%).

³⁵ 22.1 go 22.5.

³⁶ 23.1 go 23.7.

23.1 Cé a imríonn tú cártaí leo?
23.2 Cé a imríonn tú cártaí le?
23.3 Cé a imríonn tú cártaí leis?
23.4 Cé leis a bhíonn tú ag imirt cártaí?
23.5 Cé imríonn tú cártaí leis?
23.6 Cé a d'imír tú cluiche na gcártaí leis aréir?
23.7 Cé a imríonn tú cártaí leis?
23.8 Cé a n-imríonn tú cártaí leis?
23.9 Cé a mbíonn tú ag imirt cártaí leis?
23.10 Cé leis a mbíonn tú ag imirt cártaí?
23.11 Cé leis a n-imríonn tú cártaí?
23.12 Cé leis a n-imríonn tú cártaí?

As an 24 fhreagra a tugadh dom, bhí na torthaí roinnte ina dhá leath, nó bhí 12 abairt sa chlásal choibhneasta dhíreach agus 12 fhreagra sa chlásal choibhneasta indéreach.

Feictear dom go bhfuil claonadh ann gan coibhneas indéreach a bheith in úsáid sa chomhthéacs seo nuair atá an réamhfhocal ag teacht i ndiaidh na míre coibhneasta. I dtábla 22 tá 5 shampla den choibhneas dhíreach³⁷ agus tá an réamhfhocal le fáil i ndiaidh na míre coibhneasta i ngach aon sampla. Ní raibh sampla sa tábla seo den choibhneas dhíreach agus an réamhfhocal sa chéad chuid den chlásal. As na 7 sampla³⁸ den choibhneas indéreach sa tábla seo, bhí 5 shampla a raibh an forainm réamhfhoclach ag teacht roimh an mhír choibhneasta.

Is mór is ionann sin agus tábla 23, nó as na 7 sampla den choibhneas dhíreach³⁹ a úsáideadh, cuireadh an réamhfhocal i ndiaidh na míre coibhneasta gach uair, diomaite de 23.4. As na 5 shampla⁴⁰ bhí an réamhfhocal ag teacht roimh an mhír choibhneasta i dtrí cinn.⁴¹

³⁷ 22.1 go 22.5.

³⁸ 22.6 go 22.12.

³⁹ 23.1 go 23.7.

⁴⁰ 23.8 go 23.12.

⁴¹ 23.10 go 23.12.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Os a choinne sin, úsáideadh coibhneas indíreach i 88.9%,⁴² de na samplaí i dtáblaí 22 agus 23 nuair a bhí an réamhfhocal faoi réir ag an fhorainm cheisteach.⁴³ Nuair a bhí an réamhfhocal sa dara cuid den chlásal⁴⁴ bhí coibhneas díreach le fáil 73.3%⁴⁵ den am.

Thiocfadh a mhaíomh, mar sin, go bhfuil foirm an chlásail choibhneasta ag brath ar shuíomh an fhorainm réamhfhoclaigh. Siúlann tábhacht ar leith leis seo, nó más amhlaidh atá, is léir go bhfuil an clásal indíreach sa chás seo ag meath, mar baineadh níos mó úsáide as an réamhfhocal i ndiaidh na míre coibhneasta (62.5%⁴⁶). Mar atá léirithe thuas, is i dtreo an chlásail dhírigh atá an nós seo ag dul.

4. An t-iartheachtaí ina aidiacht shealbhach

Sa tábla seo, is iad freagraí cheist a haon atá le fáil. Tá 7 n-abairt ann (58.3%) ar baineadh úsáid as coibhneas díreach iontu.⁴⁷

24.1 Sin mac an fear a imríonn peil
24.2 Sin é an fear a imreas a mhac peile
24.3 Mac an fhir sin a bhíos ag imirt peil
24.4 Sin an fear a imríonn mac s'aige peil
24.5 Sin an fear a bíonns a mhac ag imirt peile
24.6 Sin an fear a imríonn a mhac peil
24.7 Sin an fear a imríonn a mhac peil
24.8 Sin an fear a n-imríonn mac s'aige peil
24.9 Sin an fear a bhfuil a mhac ag <i>playáil</i> peil
24.10 Sin an fear a mbíonn a mhac ag imirt peile
24.11 Sin an fear a n-imríonn a mhac peile
24.12 Sin an fear a n-imríonn a mhac peil

⁴² Gach aon sampla i bhfonóta 44 seachas 23.4.

⁴³ 22.7, 22.9 go 22.12. 23.4, 23.10 go 23.12.

⁴⁴ 22.1 go 22.6. 22.8. 23.1–23.3. 23.5–23.9.

⁴⁵ 22.1 go 22.5, 23.1 go 23.3 agus 23.5 go 23.7.

⁴⁶ Féach fonóta 42.

⁴⁷ 24.1 go 24.7.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonail

Tá an tábla seo thíos roinnte ina dhá leath, nó tá 6 shampla⁴⁸ den choibhneas dhíreach ann agus an líon céanna samplaí den choibhneas indíreach. Is iad torthaí cheist a hocht atá le fáil sa tábla seo.

25.1 Sin an fear atá a ainm ar a litir
25.2 Sin ainm an fhear a bhí ar an litir
25.3 Sin an fear a bhí a ainm ar a litir
25.4 Sin an fear a bhí ainm s'aige ar an litir
25.5 Sin an fear a bhí a ainm ar an litir
25.6 Sin an fear a bhí a ainm ar an litir
25.7 Sin an fear a bhfuil a ainm ar an litir
25.8 Sin an fear a bhfuil a ainm ar an litir
25.9 Sin an fear a raibh ainm s'aige ar an litir
25.10 Sin an fear a raibh a ainm ar an litir
25.11 Sin an fear a raibh a ainm ar an litir
25.12 Sin an fear a raibh a ainm ar a litir

As an 24 fhreagra bhí 13 sa chlásal choibhneasta dhíreach agus 11 abairt sa chlásal choibhneasta indíreach, rud a fhágann gur baineadh úsáid as coibhneas díreach i 54.1% acu.

5. An t-iartheachtaí ina fhorainm réamhfhoclach

Ní gá, ar ndóigh, go mbeadh an forainm réamhfhoclach ina iartheachtaí ach gur forainm coibhneasta iartheachtach a bheadh ann, rud a chiallaíonn gurb í an mhír choibhneasta indíreach atá san iartheachtaí.

Sa tábla seo tá 5 abairt⁴⁹ a bhfuil coibhneas díreach le fáil iontu, rud a chiallaíonn go bhfuil an coibhneas díreach le fáil 26.6% den am. Is iad torthaí cheist a ceathair den cheistneoir iad na freagraí seo.

⁴⁸ 25.1 go 25.6.

⁴⁹ 26.1 go 26.5.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonail

26.1 Cén siopa a fuair tú sin ann?
26.2 Cén siopa a fuair tú sin ann?
26.3 Cén siopa a cheannaigh tú sin ann?
26.4 Cén siopa a fuair tú sin ann?
26.5 Cén siopa a fuair tú sin ann?
26.6 Cén siopa a bhfuair tú sin ann?
26.7 Cén tsiopa ina bhfuair sin?
26.8 Cén siopa ina bhfuair tú an rud sin?
26.9 Cén siopa a bhfuair tú sin ann?
26.10 Cén siopa ina bhfuair tú sin?
26.11 Cén tsiopa ina bhfuair tú sin?
26.12 Cén siopa a bhfuair tú sin ann?

Maidir leis na 5 shampla den chlásal choibhneasta dhíreach, bhí an réamhfhocal ina iartheachtaí i dtólamh. Bhí coibhneas indéreach le fáil 7 n-uaire,⁵⁰ agus bhí 4 abairt⁵¹ a raibh an mhír choibhneasta ina hiartheachtaí iontu. Bhí 3 shampla⁵² ann a raibh an réamhfhocal ina iartheachtaí iontu. Ní raibh samplaí ar bith sa tábla seo de choibhneas díreach agus an mhír choibhneasta ag feidhmiú mar iartheachtaí.

Sa tábla seo tá 4 shampla⁵³ den choibhneas dhíreach le fáil (33.3%). Is iad torthaí cheist a seacht atá le fáil anseo.

27.1 Sin an teach a chónaíonn an tseanbhean ann
27.2 Sin an teach atá an tseanbhean ina chónaí ann
27.3 Sin an teach a bhíonn an tseanbhean ina chónaí ann
27.4 Sin an teach a chónaíonn an tseanbhean ann
27.5 Sin an teach ina bhfuil an tseanbhean ina chónaí
27.6 Sin an teach ina bhfuil an seanbhean ina cónaí
27.7 Sin an teach a bhfuil an tseanbhean ina chónaí ann
27.8 Sin an teach ina bhfuil an seanbhean ina cónaí

⁵⁰ 26.6 go 26.12.

⁵¹ 26.7, 26.8, 26.10, 26.11.

⁵² 26.6, 26.9, 26.12.

⁵³ 27.1 go 27.4.

27.9 Sin an teach ina bhfuil an tseanbhean ina cónaí
27.10 Sin an áit ina gcónaíonn an tseanbhean
27.11 Sin an teach ina bhfuil an tseanbhean ina cónaí
27.12 Sin an teach a bhfuil an tseanbhean ina cónaí ann

Ní raibh samplaí ar bith sa tábla seo den choibhneas dhíreach i gcás go raibh an mhír choibhneasta ina hiartheachtaí.⁵⁴ Bhí an coibhneas díreach le fáil i ngach sampla a raibh an forainm réamhfhoclach ina iartheachtaí ann.⁵⁵

Feictear dom go bhfuil cosúlachtaí idir an rannóg seo agus torthaí tháblaí 22 agus 23. Bhí coibhneas indíreach in úsáid i 94.7% den am sa dá rannóg seo i samplaí ina raibh an réamhfhocal le fáil roimh an mhír choibhneasta. Nuair a bhí an réamhfhocal le fáil sa dara cuid den chlásal, bhí coibhneas díreach le fáil 69% den am. I ngeall ar gur úsáideadh an dara struchtúr 60.4% den am, is léir go bhfuil coibhneas indíreach ag brath ar shuíomh an fhorainm réamhfhoclaigh sa dá chomhthéacs seo.

Conclúid

As na torthaí uilig atá faighte agam sa chaibidil seo, ba choibhneas díreach a úsáideadh i 47.2% de na habairtí a mbeifeá ag súil le coibhneas indíreach iontu de réir rialacha na gramadaí traidisiúnta. Léiríonn seo go bhfuil an coibhneas díreach ag dul i dtreis. Cheal taighde ar fhorbairt an nóis seo, ní féidir a fháil amach an mar sin atá le tamall fada.

Os a choinne sin, tá fianaise le fáil óna bhfuil bailithe agam go bhfuil an clásal coibhneasta indíreach ag meath. In Aguisín 2, tugtar na samplaí ó gach aon agallaí, agus is ábhar spéise na samplaí atá le fáil ó na táblaí seo. Má dhéantar na hagallaimh a rangú idir na glúnta éagsúla, bhí coibhneas indíreach á úsáid ag cainteoirí na chéad ghlúine 22.2% den am. Maidir le daoine den dara glúin bhí coibhneas indíreach in úsáid 46.3% den am, agus i dtaca leis an tríú glúin, bhí coibhneas indíreach in úsáid 74.1% den am acu. Is ionann seo agus a rá go bhfuil meath 51.9% i ndiaidh teacht ar an choibhneas indíreach taobh istigh de dhá ghlúin. B'fhiú tuilleadh staidéir a

⁵⁴ 27.5–27.6, 27.8–27.11.

⁵⁵ 27.1 go 27.4.

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

dhéanamh ar a leithéid, féacháint le hanailís ghrinn a dhéanamh ar an mheath seo ó ghlúin go chéile.

Conclúid

Níorbh fhéidir liom trácht go mion ar mhionchanúintí Thír Chonaill uilig nuair nach raibh a fhios agam díreach cárbh as do na cainteoirí sa chlár raidió. B'fhearrde an miontráchtas dá mbeinn ábalta ar thuilleadh samplaí a bhailiú faoi choinne an dá chaibidil, ach sílim go bhfuil measarthacht ann le léargas tosaigh a thabhairt ar na nósmaireachtaí gramadaí seo i dTír Chonaill. Bíodh is gur taighde teoranta atá sa saothar seo, bheinn ag dúil le leanúnchas áirithe idir na mionchanúintí sa chontae.

Bhí buntáistí agus míbhuntáistí ag baint leis an mhodheolaíocht a bhí agam leis an chorpas a chruthú. Bhí mé ábalta mionsonraithe na gcainteoirí a thaifeadadh chomh maith lena ndúirt siad sa cheistneoir, rud a d'fhág go raibh mé in inmhe léargas a fháil ar fhorbairt an chlásail choibhneasta idir na glúnta éagsúla. Os a choinne sin, ó tharla go raibh na samplaí uilig taifeadta agam nó bailithe ón raidió, bhí mé ábalta dul siar ar an chaint leis na samplaí a bhreacadh síos a bheacht agus ab fhéidir liom.

Tá an Caighdeán Oifigiúil Athbhreithnithe ann ó 2012 agus tá an leagan sin den Chaighdeán le hathbhreithniú go luath. Má tá sé sin le déanamh caithfear tabhairt faoi staidéar cuimsitheach uile-oileánda le gnéithe gramadúla na gcanúintí uilig a mheas, agus an Caighdeán Oifigiúil a chur in oiriúint ar dhóigh níos éifeachtaí ná mar atá á dhéanamh faoi láthair. Tá fianaise sa mhiontráchtas seo, dá laghad í, gur mór idir an ghramadach stairiúil agus caint bheo Thír Chonaill.

Aguisín 1

1. That's the man whose son plays football.
2. That's the leg he broke at the match.
3. Who were you talking to last night? .
4. Which shop did you get that in?
5. That's the place where I go shopping.
6. That's the sweets I eat every now and then.
7. That's the house where the old woman lives.
8. That's the man whose name was on the letter.
9. Why did you do that?
10. Who do you play cards with?
11. That's the man who always helps me
12. What way did he go?

Aguisín 2

Agallamh 1

Is duine den chéad ghlúin é an chéad agallaí, agus d'úsáid sé an clásal indéreach in 2 uair as 9 sampla (22.2%).

Sin mac an fear a imríonn peil
Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
Cé a raibh tú ag caint le aréir?
Cén siopa a fuair tú sin ann?
Sin an áit théim ag *shopáil*
Sin na mílseáin a íosaim thall is abhus
Sin an teach ina bhfuil an tseanbhean ina chónaí
Sin an fear atá a ainm ar a litir
Cad chuige a rinne tú sin?
Cé imríonn tú cártaí leo?
Sin an fear i dtólamh a chuideos liom
Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 2

Is duine meánaosta a thug na freagraí seo dom. Bhí coibhneas indéreach le fáil 4 huair ina chuid freagraí. (44.4%)

Sin an fear a n-imríonn mac s'aige peil
Sin an chos a bhris sé sa chluiche
Cé bhí tú ag caint leis aréir?
Cén siopa a bhfuair tú sin ann?
Sin an áit a théim ag siopadóireacht
Sin an mílseán a ithim thall is abhus
Sin an teach a chónaíonn an tseanbhean ann
Sin ainm an fhear a bhí ar an litir
Cad chuige a dtearn tú sin?
Cé n-imríonn tú cártaí leis?
Sin an fear a chuideas liom i gcónaí

Cén bealach a d'imigh sé?

Agallamh 3

Is duine den chéad ghlúin é seo. Bhí coibhneas indéreach in úsáid aici 4 huaire (44.4%). Rugadh agus tógadh i nGort an Choirce í.

Sin an fear a bhfuil a mac ag *playáil* peil
Sin an chos a bhris sé ag an match
Cé bhí tú ag caint le aréir?
Cén tsiopa ina bhfuair sin?
Sin an áit a théim ag shopáil
Sin na *sweets* a bhím ag ithe anois is arís
Sin an teach a bhfuil an seanbhean ina cónaí
Sin an fear a bhfuil a ainm ar an litir
Cén fáth a rinne tú sin?
Cé a imríonn tú cártaí le?
Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 4

Is duine den tríú glúin é an t-agalláí seo, a chaith a shaol i nGort an Choirce. Bhí coibhneas indéreach 6 huaire aige (66.6%).

Sin é an fear a imreas a mhac peile
Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
Cé leis a raibh tú ag caint aréir?
Cén siopa a bhfuair tú an rud sin ann?
Sin an áit a dtéim faoi choinne mo chuid siopadóireacht
Sin na milseáin a ithim anois is arís
Sin an teach a bhfuil an tseanbhean ina chónaí ann
Sin an fear a bhfuil a ainm ar an litir
Cad chuige a dtearn tú sin?
Cé leis a imríonn tú cártaí?

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Sin é an fear a chuideos leat i gcónaí
Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 5

Is fear meánaosta de bhunadh Ghort an Choirce é an t-agalláí seo. D'úsáid sé coibhneas indéireach 2 uair (22.2%).

Mac an fhir sin a bhíos ag imirt peil
Sin an chos s'aige a bhris sé ag an chluiche
Cé sin a bhí tú ag caint aréir leis?
Cén siopa a fuair tú sin ann?
Sin an áit a ním mo chuid siopadóireacht
Sin na milseáin a íosaim thall is abhus
Sin an teach a bhfuil an seanbhean ina cónaí
Sin an fear a bhí a ainm ar a litir
Cad chuige a dtearn tú sin?
Cé leis a bhíonn tú ag imirt chártaí?
Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 6

Is bean den tríú glúin as Gort an Choirce í an t-agalláí seo. Bhí coibhneas indéireach in úsáid aici 8 n-uair (88.8%).

Sin an fear a mbíonn a mhac ag imirt peile
Sin an chos a bhris se ag an chluiche
Cé a raibh tú ag caint leis aréir?
Cén siopa a bhfuair tú sin ann?
Sin an áit a ndéanaim mo chuid *shopála*
Sin na milseáin a íosaim anois is arís
Sin an teach a bhfuil an tseanbhean ina cónaí ann
Sin an fear a raibh ainm s'aige ar an litir
Cad chuige a dtearn tusa sin?

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Cé mbíonn tú ag imirt cártaí leis?
Sin an fear a bhíonn i gcónaí ag cuidiú liomsa
Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 7

Is fear meánaosta de bhunadh Ghaoth Dobhair é an t-agalláí seo. Níor úsáid sé coibhneas indíreach ar chor ar bith.

Sin an fear a imríonn mac s'aige peil
Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
Cé a bhí tú ag caint leis aréir?
Cén siopa a cheannaigh tú sin ann?
Sin an áit a théim ag siopadóireacht
Sin na milseáin a íosaim anois is arís
Sin an teach atá an tseanbhean ina chónaí ann
Sin an fear a bhí ainm s'aige ar an litir
Cén fáth a rinne tú sin?
Cé imríonn tú cártaí leis?
Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 8

Is ó bhean meánaosta a bhailigh mé na samplaí seo. Bhí coibhneas indíreach aici i 3 shampla (33.3%).

Sin an fear a bíonnas a mhac ag imirt peile
Sin an chos a bhris sé ag an chluiche
Cé leis a riabhraibh tú ag caint aréir?
Cén siopa a fuair tú sin ann?
Sin an áit a théim ag siopadóireacht
Sin na milseáin a íosaim thall is abhus
Sin an teach a bhíonn an tseanbhean ina chónaí
Sin an fear a raibh a ainm ar an litir

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Cén fáth a rinne tú sin?

Cé leis a mbíonn tú ag imirt cártaí?

Sin an fear a bios i gcónaí ag cuidiú liom

Cén bealach a chuaigh sé?

Agallamh 9

Is bean meánaosta í seo a bhfuil cónaí uirthi i nGaoth Dobhair. Bhí coibhneas indíreach in úsáid aici 7 n-uaire (77.7%).

Sin an fear a n-imríonn a mhac peile

Sin an chos a bhris sé ag an chluiche

Cé leis a raibh tú ag caint aréir?

Cén siopa a bhfuair tú sin ann?

Sin an áit a dtéim a shiopadóireacht

Sin na milseáin a ithim thall is abhus

Sin an áit ina gcónaíonn an tseanbhean

Sin an fear a raibh a ainm ar an litir

Cad chuige a dtearn tú sin?

Cé leis a n-imríonn tú cártaí?

Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí

Cén bealach a dteachaigh sé?

Agallamh 10

Fear meánaosta de bhunadh Ghaoth Dobhair. Bhí coibhneas indíreach in úsáid aige gach aon uair.

Sin an fear a n-imríonn a mhac peil

Sin an chos a bhris sé ag an chluiche

Cé leis a raibh tú ag caint aréir?

Cén siopa a bhfuair tú sin ann?

Sin an áit a théim ag siopadóireacht

Sin na milseáin a íosaim anois is arís

Sin an teach ina bhfuil an tseanbhean ina cónaí

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Sin an fear a bhí a ainm ar an litir
Cén fáth a ndearna tú sin?
Cé leis a n-imríonn tú cártaí
Sin an fear a chuidíonn liom i gcónaí
Cén bealach a dteachaigh sé?

Agallamh 11

Bean den tríú glúin a bhfuil a saol caite i nDún Lúiche aici. Bhain sí úsáid as coibhneas indéreach 6 huairé (66.6%).

Sin an fear a imríonn a mhac peil
Sin an chos a bhris sé ag imirt peile
Cé leis a raibh tú ag caint aréir?
Cén siopa a bhfuair tú sin ann?
Sin áit a bhím ag siopadóireacht
Sin na milseáin a ithim anois is arís
Sin an teach a bhfuil an tseanbhean ina cónaí ann
Sin an fear a raibh a ainm ar a litir
Cén fáth a dtearna tú sin?
Cé leis a d'imir tú cluiche na gcártaí aréir?
Sin an fear i gcónaí a chuidíonn liom
Cén bealach a dteachaigh sé?

Agallamh 12

Fear den chéad ghlúin de bhunadh Dhún Lúiche. Ní raibh sampla ar bith den choibhneas indéreach aige.

Sin an fear a imríonn a mhac peil
Sin é an chos a bhris sé sa chluiche
Cé a bhí tú ag caint aréir leis?
Cén siopa a fuair tú sin ann?
Sin an áit a théim don siopadóireacht
Sin na milseáin a ithim anois is arís

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonaill

Sin an teach a chónaíonn an chailleach ann

Sin an fear a bhí a ainm ar an litir

Cad chuige a rinne tú sin?

Cé leis a imríonn tú cártaí?

Sin an fear a thugann cuidiú dom i dtólamh

Cén bealach a chuaigh sé?

Leabharliosta

- Hamilton, John. 1974. *Phonetic study of the Irish of Tory Island, Co. Donegal*. (Institute of Irish Studies, Queen's University of Belfast).
- Hughes, Art. 1994. Gaeilge Uladh. In K. McCone et al. (eds). *Stair na Gaeilge*. (Maigh Nuad: An Sagart).
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).
- Lucas, Leslie. 1979. *Grammar of Ros Goill Irish Co. Donegal*. (Institute of Irish Studies, Queen's University of Belfast).
- Mac an Ghoill, M.H. 1960. *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí*. (Clóchuallacht Chathail Tta).
- Mac an Ghoill, M.H. 1999. *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí. (An Gúm)*.
- Mc Kenna, Malachy. 2003. *Grammatical Gender in a nineteenth-century Ulster text*. (Celtica).
- Ó Baoill, Dónall. 1996. *An Teanga Bheo, Gaeilge Uladh*. (Institiúid Teangeolaíochta Éireann).
- Ó Dónaill, Niall. 1951. *Forbairt na Gaeilge*. (Sáirséal agus Dill).
- Ó Huallacháin, Colmán & Ó Murchú, Micheál. 1975. *Irish Grammar*. (Department of Irish Studies, University of Ulster at Coleraine).
- Ó Murchú, Micheál. 2003. *Séimhiú nó Loime ar Cháilitheoir Neamhchimnte Ainmfhoclach*. (Coláiste Ollscoile Naomh Muire).
- Ó Ruairc, Maolmhaodhóg. 1999. *I dTreó Teanga Nua*. (Cois Life).
- Ó Ruairc, Maolmhaodhóg. 2006. *Ar Thóir Gramadach Nua*. (Cois Life).
- Ó Searcaigh, Séamus. 1939. *Comhréir Ghaeilge an Tuaiscirt*. (Baile Átha Cliath).
- Ó Siadhail, Micheál. 1989. *Modern Irish Grammatical Structure and dialectal variation*. (Cambridge University Press).
- Ó Siadhail, Micheál. 1983. *Erosion of the Copula in Modern Irish Dialects*. (DIAS).
- Pinker, Stephen. 1994. *The Language Instinct*. (Penguin).
- Rannóg an Aistriúcháin. 1962. *Gramadach na Gaeilge agus Litriú na Gaeilge, An Caighdeán Oifigiúil*. (Clóchuallacht Chathail, TTA, BÁC).
- Sommerfelt, Alf. 1922. *The Dialect of Torr, Co. Donegal*. (Cristiania).
- Wagner, Heinrich. 1959. *Gaeilge Theilinn*. (Baile Átha Cliath).
- Williams, Nicholas. 2002. *Caighdeán Nua don Ghaeilge*. (Coiscéim).

Gnéithe de Chóras Gramadaí Ghaeilge Thír Chonail

Foinsí Idirlín

RTÉ. 11/07.

<www.rnag.ie >

Dáil Éireann. 03/08.

<<http://historical-debates.oireachtas.ie/D/0602/D.0602.200505190015.html>>

McCloskey, James. 03/08. *Mutation and Innovation in Northern Irish*.
Neamhfhoilsithe.

<<http://ohlone.ucsc.edu/~jim/PDFFiles/mutation.pdf> >

Ó Duibhín, Ciarán. 03/08.

<<http://www.smo.uhi.ac.uk/~oduibhin/cruinneas/chun.htm>>

Ó Duibhín, Ciarán. 2006 (version 1.3). Tobar na Gaedhilge.